

Тема 4. Готовність дитини до навчання в школі.

План.

1. Структура і показники психологічної готовності дитини до навчання.
2. Структура і показники шкільної зрілості дитини.
3. Спільна робота ЗДО і початкової школи у системі формування готовності до навчання в школі.
4. Характеристика основних компонентів готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі.

Завдання для самостійної роботи:

- Підготуватися до семінарського заняття.
- Пройти тестування з теми.

Література:

- Антонюк, В. Антонюк, Н. (2022). Теоретичні аспекти формування соціальної готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в НУШ. *Вічливість. Humanitas*, 3, 11–18, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.2>
- Богуш А. Головні аспекти підготовки дітей до школи : педагогічна спадщина В. К. Котирло. *Дошкільне виховання : щомісяч. наук.-метод. журн. для педагогів і батьків*. 2011. К. С. 2-4
- Назаренко Г. І. Шестирічна дитина в школі: Методичні рекомендації для вихователів дошкільних закладів; учителів початкових класів та батьків. Х.: ХОНМІБО, 2019. 32 с.
- Концепція «Нова українська школа» Схвалено рішенням кол. МОН України від 27.10.2016. URL:<https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainskashkola>
- Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія : навч. посіб. / Т. В. Дуткевич. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 392 с.
- Якименко С. І. Інтегрована особистісно-орієнтована технологія - продуктивна технологія наступності дошкільної та початкової освіти [Текст]: навч.-метод. посібник / Світлана Іванівна Якименко. – К. : Слово, 2016. – 302 с
- Первушина О.В. Вжити в початковій школі. Як? Книга для розумних батьків. Харків: Вид. група «Основа», 2009.

Розвиток шкільної освіти і дошкільного виховання відбувається на основі психологічних принципів індивідуалізації й особистісної орієнтованості освітнього процесу. Впровадження в життя цих принципів дає змогу кожній школі визначити, який рівень підготовки до навчання мають діти, що вступають до першого класу конкретного села чи району великого міста; наскільки розвиток дітей залежить від екологічної ситуації, від соціально-економічних умов у сім'ї; виявити дітей, рівень розвитку яких відповідає віковим нормативам, а також тих, у кого занижені або високі вікові показники розвитку.

Створення психологічної теорії розвитку дитини в дошкільні роки, необхідність виділення етапу підготовки до шкільного навчання, визначення структури і змісту такої індивідуальної характеристики дитини, як психологічна готовність до шкільного навчання, що складається в умовах дошкільного виховання до семирічного віку було обґрунтовано в дослідженнях, які проводились під керівництвом О.В. Запорожця, Г.С. Костюка, Л.А. Венгера, М.І. Лисіної, М.М. Поддьякова.

На початку ХХ ст. Н. Лубенець стверджувала, що «... починати виховання дітей зі школи- означає зводити будівлю на піску і без фундаменту». Своєрідним уточненням цього положення є міркування Є. Тихеевої, яка вважала, що «старший ступінь дитячого садка на одну третину вже школа, а молодший ступінь школи на одну третину дитячий садок».

Одним із обов'язків сім'ї і дошкільних установ є підготовка дітей до школи, від чого залежатимуть їхні успіхи в навчанні, подальший розвиток. Як правило, діти, які у старших дошкільних групах розуміють, що їх чекає у школі, володіють необхідними для навчання у ній навичками, легко вживаються у шкільне середовище. Однак не всі з них безболісно долають цей етап, що проявляється передусім у незадовільній їх успішності. Причина цього здебільшого в психологічній невідповідності до навчання в школі. Готовність до шкільного навчання водночас є проблемою соціальної зрілості дитини. Адже, йдучи до школи, вона опиняється в реальній соціальній позиції, вперше отримавши право і опинившись перед обов'язком здійснення суспільної за змістом і формою діяльності, якою є навчання.

Готовність до навчання у школі є інтегративною характеристикою психічного розвитку дитини, яка охоплює компоненти, що забезпечують її успішну адаптацію до умов і вимог школи. Цей феномен постає як загальна (психологічна) і спеціальна готовність до навчання у школі, в якій розкриваються рівні розвитку тих психологічних якостей, що найбільше сприяють нормальному входженню у шкільне життя, формуванню навчальної діяльності.

У педагогічній та психологічній літературі феномен *"готовність до шкільного навчання"* трактується як загальна розвиненість особистості, яка дозволяє дитині включитися в систематичний процес виховання і навчання і успішно освоїти його зміст, як цілісна система властивостей і якостей, які повинен придбати дошкільник у своєму фізичному, розумовому й естетичному

розвитку.

Потребує уточнення поняття *готовності до шкільного навчання*. В Українському педагогічному словнику подано визначення цього чинника неперервності освітнього процесу як сукупності "*морфологічних і психологічних особливостей дитини старшого дошкільного віку, яка забезпечує успішний перехід до систематичного організованого шкільного навчання*", наголошуючи на обумовленість "дозріванням організму дитини, зокрема її нервової системи, ступенем сформованості особистості, рівнем розвитку психічних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, мислення) тощо". Поряд із терміном "готовність до шкільного навчання" науковці вживають майже синонімічний йому термін "шкільна зрілість", вбачаючи різницю між ними в тому, що другий більшою мірою відбиває психофізіологічний аспект дозрівання організму, тоді як перший охоплює такі компоненти, як мотиваційну, вольову, розумову, комунікативну й мовленнєву готовність.

Готовність до навчання в школі – інтегрована характеристика психічного розвитку дитини, яка складається на завершення дошкільного дитинства і включає компоненти, що зумовлюють успішну адаптацію дитини до умов і вимог школи.

Основними компонентами загальної (психологічної) готовності до школи є:

1. Мотиваційна готовність до навчання у школі. Виявляється у прагненні дитини до навчання, бути школярем; у достатньо високому рівні пізнавальної діяльності і мислительних операцій; у володінні елементами навчальної діяльності; у певному рівні соціального розвитку. Все це забезпечує психологічні передумови включення дитини в колектив класу, свідомого, активного засвоєння навчального матеріалу, виконання різноманітних шкільних обов'язків. Свідченням мотиваційної готовності є наявність у дитини бажання йти до школи і вчитися, сформованість позиції майбутнього школяра. Якщо в дитини сформувалися адекватні уявлення про школу, вимоги до нової поведінки, вона не відчуватиме труднощів у прийнятті нової позиції, легко засвоюватиме норми і правила навчальної діяльності та поведінки в класі, взаємини з учителем і школярами.

2. Емоційно-вольова готовність до навчання в школі. Засвідчує здатність дитини регулювати свою поведінку в різноманітних ситуаціях спілкування і спільної навчальної діяльності, виявляється у самостійності, зосередженості, готовності й умінні здійснювати необхідні вольові зусилля. Вимоги до позиції школяра ставлять дитину перед необхідністю самостійно і відповідально виконувати навчальні обов'язки, бути організованою й дисциплінованою, вміти адекватно оцінювати свою роботу. Тому цей вид психологічної готовності називають морально-вольовою, оскільки вона пов'язана із сформованістю особистісної позиції дитини, з її здатністю до управління власною поведінкою. Йдеться про вміння дотримуватися правил, виконувати вимоги вихователя, гальмувати афективні імпульси, виявляти наполегливість у досягненні мети;

уміння довести до кінця розпочату справу, навіть якщо вона не зовсім приваблива для дитини.

3. *Розумова готовність дитини до навчання в школі.* Виявляється у загальному рівні її розумового розвитку, володінні вміннями і навичками, які допоможуть вивчати передбачені програмою предмети. Загалом розумова готовність дитини до навчання у школі охоплює її загальну обізнаність з навколишнім світом, елементи світогляду; рівень розвитку пізнавальної діяльності і окремих пізнавальних процесів (мовлення, пам'яті, сприймання, мислення, уваги); передумови для формування навчальних умінь і загалом навчальної діяльності.

Формування умінь навчальної діяльності забезпечує дитині високий рівень здатності до навчання, тобто до виокремлення навчального завдання і вміння перетворити його на самостійну мету діяльності. Це вимагає від дитини здатності аналізувати, шукати причини змін у предметах і явищах тощо.

4. *Психологічна готовність до спілкування та спільної діяльності.* Це важливе новоутворення обумовлене зміною провідних типів діяльності, переходом від сюжетно-рольової гри до навчальної діяльності. Дитина, у якої не сформовані компоненти психологічної готовності до спілкування та спільної діяльності, відчуватиме такі типові труднощі у навчанні, як: нерозуміння позиції вчителя, невміння слухати товариша, узгоджувати спільні з класом дії, завищена самооцінка та ін.

Загалом, психологічна готовність є цілісним станом психіки дитини, що забезпечує успішне прийняття нею системи вимог школи і вчителя, успішне оволодіння новою для неї діяльністю та новими соціальними ролями.

Психологічна готовність до шкільного навчання - це комплексна характеристика дитини, в якій розкриваються рівні розвитку тих психологічних якостей, що найбільше сприяють нормальному входженню у шкільне життя і формуванню учбової діяльності. Ці якості певним чином групуються і розглядаються як складові, або компоненти, психологічної готовності до школи.

Основними складовими психологічної готовності до школи є: *мотиваційна, емоційно-вольова, розумова готовність, а також готовність до взаємодії і спілкування з учителем та однокласниками.*

Морфологічна готовність

Фізіологічна готовність:

- довжина тіла, маса тіла і окружність грудної клітини
- розвиток дрібної моторики руки і зорово-рухової координації

Фізичний розвиток:

- позитивні зміни у фізичному розвитку
- поява корисних рухових якостей
- розвиток дрібної мускулатури пальців рук

Біологічний вік:

- ступінь окостеніння скелета лівої руки
- зубний вік
- зрілість кори головного мозку

Психологічна готовність

1. Інтелектуальний компонент: *(увага, пам'ять, сприймання, мислення, мова) розвиток інтелектуальної готовності до навчання в школі припускає:*

- диференційоване сприйняття;
- аналітичне мислення (здатність пізнання основних ознак та зв'язків між явищами, здатність відтворити зразок);
- раціональний підхід до дійсності (ослаблення ролі фантазії);
- логічне запам'ятовування;
- інтерес до знань, процесу їх отримання за рахунок додаткових зусиль

2. Емоційно-вольовий компонент: *готовність до довільної регуляції своєї пізнавальної діяльності, сформованість механізмів вольової регуляції дій і поведінки в цілому, розвиток емоційної стійкості.* Наступні параметри:

- уміння дітей свідомо підпорядковувати свої дії правилу, узагальнено визначаючому спосіб дії;
- уміння орієнтуватися на задану систему вимог;
- уміння уважно слухати і точно виконувати завдання, пропоновані в усній формі;
- уміння самостійно виконувати необхідне завдання по зоровому сприйманому зразку.

Фактично, це параметри розвитку довільності, що є частиною психологічної готовності до школи, на які спирається навчання в 1 класі.

Важливе значення для емоційно-вольової готовності має навчання дитини, урахування не тільки «кількості» допомоги що надається дитині при рішенні розумової задачі, але і її «якості», оскільки утруднення в навчанні можуть бути пов'язані не тільки з недоліками розумового розвитку, але і з емоційно-вольовими особливостями учня.

3. Мотиваційний компонент *відображає бажання чи небажання дитини навчатися.* Наявність у дитини внутрішньої позиції школяра виявляється у тому, що вона «рішуче відмовляється від дошкільно-ігрового, індивідуально-безпосереднього способу існування» і виявляє яскраво позитивне ставлення до нового – шкільного змісту занять, до нових шкільних форм цих занять і до нового – шкільного типу взаємин з дорослим як з учителем. Саме таку позитивну спрямованість на школу як на власне навчальний заклад Т.А. Нежнова розглядає як найважливішу передумову благополучного входження дитини в шкільно-учбову діяльність, тобто прийняття нею відповідних вимог і повноцінного включення в учбовий процес.

4. Особистісний компонент - певне відношення до себе; продуктивна навчальна діяльність припускає адекватне ставлення дитини до своїх здібностей, результатів роботи, поведінці, тобто певний рівень розвитку самосвідомості. До кінця дошкільного віку дитина вже є у певному значенні особистістю. Вона добре усвідомлює свою статеvu приналежність, знаходить собі місце у просторі та часі; орієнтується в сімейно-родинних стосунках і уміє будувати відносини з дорослими і однолітками: має навички самовладання, уміє підпорядкувати себе обставинам, бути непохитною в своїх бажаннях; вже розвинута рефлексія. Найважливішим досягненням в розвитку особистості дитини виступає переважання почуття “Я повинен” над мотивом “Я хочу”.

Соціальна готовність

- відношення до іншої людини як вищої цінності, - прояв доброти, уваги, турботи, допомоги, милосердя
- пізнання іншої людини (дорослого, однолітка), здатність зрозуміти її особливості, інтереси, потреби, побачити труднощі, які перед нею виникли, помітити зміни настрою, емоційного стану
- вибір адекватних ситуацій, способів спілкування, етнічних ціннісних зразків поведінки

Таким чином, вказані компоненти готовності до навчання в школі являють собою необхідний та достатній рівень психічного розвитку дитини до нормального навчання в школі по програмі будь-якої складності, але грамотної та адекватної віку першокласника. Якщо дитина бажає вчитися, старанно виконує всі вимоги вчителя, вміє працювати за зразком та за правилом, має добрий рівень навчання, то в школі у цього першокласника не повинно виникнути особливих проблем.